

Orlovsky Géza

Pázmány Péter *Keresztyéni imádságos könyv-éről**

A 2010 novemberében megrendezett első *Ritualia*-konferencia alkalmából a szervező arra kért, hogy beszéljek a Pázmány Péter által összeállított imádságoskönyvről.

Orlovsky Géza irodalomtörténész, az ELTE BTK Régi Magyar Irodalom Tanszékének vezetője, tudományos és kutatásszervezési ügyek dékánhelyettese.

Korábban legalaposabban Holl Béla foglalkozott a kötet szövegeivel.¹ Újabban pedig Piliscsabán, a szerző nevét viselő katolikus egyetemen munkacsoport szerveződött Pázmány Péter műveinek új kritikai kiadására. A kritikai kiadáshoz kapcsolódó konferenciák és tanulmánykötetek nagy lendületet adtak a Pázmány-kutatásoknak. 2001-ben Hargittay Emil vezetésével sajtó alá rendezték az imádságos könyvet, de a kötethez tartozó jegyzetanyag még nem jelent meg.² A kötet forrásait feldolgozó Bogár Judit szerencsére részpublikációk formájában már közzétette az eredményeit.³ A szövegkritikáért felelős Bajáki Rita pedig 2009-ben megvédett doktori disszertációjában⁴ foglalta össze munkájának eredményeit. A következőkben nagy mértékben fogok támaszkodni kutatásaikra.

Az imádságos könyv első kiadása 1606-ban, Grácban jelent meg.⁵ Az ajánlás —amelynek címettje Kapi Anna, „Hetési Pethe László [...] császár őfelsége mezei hadnagya szerelmes házastársa” — az év április 25-én kelt, tehát feltételezhetően nem sokkal ezután a kötet elhagyhatta a nyomdát. A sorban ez Pázmány második magyar nyelven kiadott munkája a három évvel korábban, Nagyszombatban megjelent, Magyar Istvánnak szóló *Felelet* után. Pályája elején áll, bár nevét ismertté tette az egész országban a Magyarival vívott polémiája, 1603 óta ideiglenesen visszavonult a nyilvános hitvitáktól és visszatért a gráci jezsuita egyetemre, ezúttal a teológia tanáraként. Az imádságoskönyv összeállítása gráci tartózkodása idején történt, ahol —mint az ajánlásban olvassuk—

* Az ELTE Bölcsészettudományi Karán tartott, „A liturgikus gondolkodás alakzatai Pázmány Péter korában —Ritualia I.” című konferencián 2010. november 9-én elhangzott előadás.

¹ HOLL Béla: „Anyanyelvünk, imádságunk”, *Vigilia* XXII (1957) 23–28.

² PÁZMÁNY Péter: *Imádságos könyv*. Kiad. SZ. BAJÁKI Rita — HARGITTAY Emil. Universitas, Budapest 2001. (Pázmány Péter Művei 3.)

³ BOGÁR Judit: „Pázmány Péter Imádságos könyvének ökumenizmusa”, in *A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig*. Szerk. SZILÁGYI Csaba. PPKE BTK, Piliscsaba 2006. 252–259; és UÓ: „Pázmány Péter Imádságos könyvének forrásai”, in *Textológia és forráskritika. Pázmány-kutatások 2006-ban*. Szerk. HARGITTAY Emil. PPKE BTK, Piliscsaba 2006. 61–71.

⁴ BAJÁKI Rita: „Csak az tud jól élni, a ki jól tud imádkozni.” *Pázmány Péter Imádságos könyvének szövegkritikai vizsgálata*. Doktori értekezés, kézirat. 2009. A dolgozat szövege letölthető a PPKE doktori adatbázisából: www.btk.ppke.hu/phd/irodalomtudomany/bajaki_rita/disszertacio.pdf (letöltve 2011. augusztus 8-án.) A szerző további publikációi és a téma bibliográfiája a dolgozat végén.

⁵ RMNy 945. A kötet hasonló kiadása 1993-ban jelent meg a Balassi Kiadó és az MTA Irodalomtudományi Intézet kiadásában, Lukácsi Sándor kísérő tanulmányával. (Bibliotheca Hungarica Antiqua 28.) A továbbiakat az idézeteket —modernizált helyesírással— a facsimile alapján adom.

„sok mindennapi külön-külön foglalatosságok” között szakított időt erre a munkára. Annál inkább értékelnünk kell a szerző szorgalmát, mivel ekkoriban készült arra, hogy elnyerje a teológiai doktori fokozatot. Az imádságoskönyv tehát egy viszonylagosan nyugodt, visszavonult időszak terméke, a lelki és szellemi felkészülés időszakáé. Egy év múlva Pázmány teljes erővel beveti magát az ellenreformáció hadrendjének megszervezésébe és megindítja energikus hitvitázó iratainak a sorát. Az 1606-os év a három részre szakadt ország életében is az erőgyűjtés és a békekötések éve. Két fontos békeokmány aláírására kerül sor. A bécsi béke lezárta a Bocskai-féle felkelést, és a beállt erőegyensúlyt tudomásul véve gyakorlatilag katolikus és protestáns érdekszférára osztotta az országot. A novemberben a törökökkel megkötött zsitvatoroki béke pedig, lezárva a tizenötéves háborút, 20 éves fegyverszünetet biztosított a kivérzett királyi Magyarországnak. Az ekkor létrejött békerend határozta meg a következő évtizedek politikai kereteit. A diplomáciai tárgyalások kulcsfigurái csendben lerakják egy új uralmi berendezkedés alapjait is, Forgách Ferenc egy év múlva elfoglalhatja az évek óta üres esztergomi érseki széket, az agilis Mátyás főherceg palotaforradalommal félreteszi az útból a hóbertjaiba zárkózó Rudolfot, s a magyar rendekkel kiegyezve a most még Bocskai táborában szol-

gáló Illésházy Istvánt teszi majd meg nádorrá. Ez a hatalmi átrendeződés teremti meg a lehetőségét és adja meg a kereteit a következő évtizedek ellenreformációjának.

De térjünk vissza az imádságos könyvhöz! Ez a kis negyedrést, közel 600 lapos nyomtatvány lenyűgöző teljesítmény. A *Kalaúz*-ig Pázmány legterjedelmesebb munkája. A szerző életében négy alkalommal jelent meg, másodszor 1610-ben, harmadszor 1625-ben, negyedszer 1631-ben — mindhárom alkalommal Pozsonyban.⁶ Az újrakiadások során a szerző minden alkalommal változtatott valamelyest az imádságoskönyv anyagán: egyes részeket kihagyott, másokat betoldott vagy áthelyezett a kötetben belül. A legjelentősebb tartalmi változtatásokra az 1610-es, második kiadás során került sor.

⁶ Sorrendben: RMNy 1003., 1345., 1513.

Az első kiadás ajánlása a későbbi kiadásokban a keresztény olvasóhoz szóló rövid szerzői előszóval cserélődik fel. Az 1610-es kiadástól kezdve a bevezető részbe került az esztendő részéről s a menyegző tartására alkalmas időszakról szóló feljegyzés, és egy öröknaptár a rögzített keresztény ünnepekkel. A kalendáriumi táblázatot terjedelmes kronológiai értekezés követi, amelyben a szerző egyrészt megmagyarázza az 1586-os naptárreform lényegét, valamint kimerítő segédletet ad a mozgó ünnepek kiszámításának hagyományos módszereihez. Megmagyarázza az aranyszámok, az *epacta*-k s a vasárnapi betűk használatát. Azon túl, hogy a hívőknek hasznos kronológiai segédeszközt ad, ez a kis tudományos értekezés a tudós ember szakszerűségéről tanító attitűdjéről árulkodik. A kötet törzsanyagát maga a szerző igen logikus, áttekinthető szerkezetben tíz fejezetre osztotta el.

Az első rész a főimádságok: a Miatyánk és az Üdvözlégy Mária elmélkedés és ima formájában kifejtett magyarázatával kezdődik. Bajáki Rita megfigyelése szerint itt Pázmány Loyolai Szent Ignác instrukcióit követi. („Mi Atyánk. Addig maradjon ennek a szónak a megfontolásánál, amíg különböző jelentéseket, hasonlatokat, örömet és vigaszt talál benne. Ugyanígy járjon el a Miatyánk vagy bármely más imádság minden egyes szavánál, ha ezen módon azt akarja imádkozni.”) A második kiadástól kezdve bővült az Apostoli hitvallással, valamint a Niceai Zsinat és Szent Atanáz hitvallásával is. Ezt a keresztvetéssel kapcsolatos részletes, szinte tanulmánymeretű tanítás követi: „Először, mint kelljen ezt magunkra vennünk, és mit jegyezzen. Másodszor, mikor kezdették a keresztyének a kereszt jegyével magokat jegyezni. Harmadszor, minémű haszna legyen a szent kereszt jegyének.” Itt érdemes megjegyezni, hogy az imádságos könyv első két kiadása az álló betűkkel szedett imádságoktól következetesen megkülönbözteti az instrukciókat és magyarázatokat; ezeket ugyanis dőlt betűvel szedi.

A második részbe a nap kezdetével és zárásával kapcsolatos imák kerültek. A későbbi kiadások során új szövegekkel bővült ki. A harmadik rész hálaadó imákat tartalmaz. A végén kiemelve a *Te Deum laudamus* prózai fordítása.

A negyedik rész szövegei a szentmise követéséhez adnak segítséget, és a mise egyes részeihez kapcsolnak imádságokat. Itt kapott helyet eredetileg a Niceai hitvallás is, de ez a második kiadástól kezdve előbbre került, az első rész főimádságai közé. Ugyanakkor elmaradt a Krisztus hét utolsó szaváról szóló elmélkedés. A fejezet végére illesztett hosszú értekezés a szentmise ceremóniáit magyarázza el (az oltár, a szent edények, a pilis, a papi öltözet, a térdhajtás).

Az ötödik rész az olvasó használatát mutatja be, valamint a harangszóra mondandó Angelust. Ide ismét egy kis tudományos értekezés került arról, hogy mi a különbség a katolikusok és a muzulmánok olvasója, illetve használatuk között. A hatodik fejezetbe különböző élethelyzetekben használható imák kerültek. Először a lelki javakért mondottak, majd a hét főbűn eltávolztatásáért valók, majd a betegek és a haldoklók imái. Ezt a részt Szent Brigitta tizenöt, „istenes kimúlásért” szóló imája zárja. A hetedik rész imái a közösség

javáért szólnak. Például járványok, természeti csapások, háborúk ellen. A pogányok feletti diadalért, az Egyházért, az uralkodóért, az eretnekek megtéréséért, jó termésért, esőért szóló fohászok. A nyolcadik fejezet imái a családtagokért, veszélyben forgó hozzátartozókért, gyermekáldásért, rabságból szabadulásért és hasonlókéért szólnak. A kilencedik részben „a gyónáshoz és úrvacsorához járuló ember könyörgési vannak.” Ez a fejezet magában foglal egy teljes gyónótükört, amely először a tízparancsolat és az egyházi parancsolatok rendjében, majd a hét főbűn szerint végeztet lelkiismeretvizsgálatot az olvasóval. A második kiadástól a gyónóimák jelentős mértékben bővültek.

A tizedik rész a legterjedelmesebb és legszínesebb. Kezdődik a hét bűnbánati zsoltárral. Majd litániák következnek. A litániákat igen alapos értekezés vezeti be, amely sok történeti példát sorol elő —köztük a magyar történelemből vett eseményt is— a litániaéneklés hasznosságának bizonyítására. Részletesen kitér a protestánsok litániahasználatára, és bemutatja, hogyan és miben térnek el a helyes szövegtől. Pázmány óvatosságának és körültekintésének itt alapos oka van. A litániaéneklés ellenőrizetlen túlhajtásai, a teológiai problémás szövegek elburjánzása ellen VIII. Kelemen pápa 1601-ben a *Mindenszentek litániája* és a *Loretói litánia* kivételével megtiltotta a litániák használatát és kinyomtatását. Az Imádságos könyv itt tehát tudatosan egyházfegyelmi vétséget követ el, amikor az engedélyezett két szöveg mellett (a *Mindenszentek litániáját* kiegészíti magyar szentekkel is) közli a jezsuiták körében oly népszerű *Jézus nevééről való litániát*, a betegekért mondott litániát, és Mária úgynevezett *Cavate*-litániáját is. Sőt a harmadik kiadástól még ehhez csatlakozott az *Oltári szentségről* való litánia is. A Boldogasszony két litániája után következik az *Ave maris stella* himnusz verses fordítása, majd a Boldogasszony hét ünnepén való imádságok, köztük a következő négy antifóna verses fordítása: *Salve Regina*, *Alma Redemptoris*, *Ave Regina caelorum* és *Regina caeli*. A fejezetet és a kötetet a Szentírásból szedegedett, különböző rendű emberekhez (pl. egyháziakhoz, fejedelmekhez, házasokhoz, özvegyekhez, urakhoz, szolgákhoz stb.) szóló intések zárják. Az 1606-os első kiadásban még helyet kapott egy hitvitázó jellegű függelék is (*Rövid tanúság, mint ismerhessék meg az együgyűek az igaz vallást*). Ez a nagyon világos, jól követhető értekezés röviden összefoglalja a katolikus és protestáns tanítás ellentétes nézeteit, s felsorolja a katolikus felfogás mellett szóló teológiai érveket. Ez később kimaradt a kötetből és beolvadt az *Isteni igazságra vezető kalauz* kiadásról kiadásra bővülő szövegébe.

Az imádságok forrásairól maga Pázmány mondja, hogy „egynéhány ájtatos könyörgéseket és háláadásokat szedék öszve, nem csak a régi szent Atyák írásaiból, de legfőképpen a Szentírásból, hogy az Istennek szájából származott igékkel könyörgenénk. [...] e könyvbe foglalt imádságoknak csaknem minden része a Szentírásból vétetett.” A források megjelölésére az első kiadásban meglehetősen tanáros pedantériával a margóra nyomtatta a hivatkozásokat. A későbbi kiadásokban, amelyekben a díszes szövegkeret miatt amúgy sem maradt hely a lapszélén, a hivatkozások jelölését drasztikusan megritkította. A bibliai

szöveghelyek és az egyházi tekintélyektől vett idézetek vizsgálata azt mutatja, hogy a szerző ezeket maga fordította, közvetlenül a —többnyire— latin eredetiből. Különös módon azokat az imaszövegeket is újrarendelt, amelyek magyar változata már elterjedt volt a középkori kódexirodalomban is. Szent Brigitta tizenöt imádsága például hazai közegben rendkívül népszerű volt a középkor végén. Szövegét nagyon hasonló formában megtaláljuk számos kódexben (pl. Gömör-, Gyöngyösi-, Winkler-, Thewrewk-, Lázár Zelma-, Kriza-, Pozsonyi-kódex stb.), azonban Pázmány változata a kódexek szöveghagyományától láthatóan eltér. Mindebből talán arra következtethetünk, hogy a katolikus egyház XVII. század eleji liturgikus és kegyességi gyakorlatában nem játszott számottevő szerepet a könyvnyomtatás előtti magyar nyelvű kódexirodalom. A középkor végén még gyakran forgatott kéziratok elkallódtak a kolostorok elnéptelenedésével, és lassan elfelejtődtek a szerzetesrendek szétzilálódásának szomorú folyamatában. Ellenpróbaként a főimádságokat, a Miatyánkot, az Üdvözlégy Máriát és a Hiszekegyet hozhatjuk fel, amelyek viszont Pázmánynál határozottan archaikus formájúak, s nagyon közel állnak a középkori kódexek szövegformájához. Az archaikus formát itt nyilván nem a kódexirodalom, hanem a szóbeli hagyomány, a mindennapi úzus közvetítette.⁷

Hasonlítsuk össze például a *Pater noster* ... Peer-kódexben megőrzött alakját az Imádságos könyv verziójával. Peer-kódex (1520 k.), p. 92:

„Mi Atyánk, ki vagy mennyekben, szenteltessék te neved jöjjön te országod, legyen te akaratom, miképpen menyben és földön. Mi kenyérünket minden napiat adjad nekünk ma. És bocsásd minékünk mi vétetönköt, miként mi es bocsátonk nekünk vétetteknek. És ne vígy minket kísértetbe, de szabadoh minket gonosztól.”

Pázmány, *Keresztyéni imádságos könyv*, 1606:

„Mi atyánk, ki vagy mennyegbe, szenteltessék te neved, jöjjön te országod, légyen te akaratom, miképpen menybe, azon képpen földön is. Mi kenyérünket, minden napiat, adjad nekünk ma. És bocsásd meg nekünk, a mi vétkeinket (avagy adósságinkat), miképpen mi is megbocsátunk ellenünk vétetteknek (vagy a mi adósainknak). És ne vígy minket kísértetben, de szabadíts gonosztul.”

Az elmélkedő részekben a Szentírásból és az Atyáktól vett gondolatok nagyon töredékesek, és nem betű szerinti, hanem sokszor csak felidézik az eredeti tartalmát. Az imák egy jelentős része bibliai vagy a liturgiából származó szöveg, vagy régi és ismert, valamely szentnek tulajdonított imádság. A szövegek másik jelentős részének azonban a kutatás nem tudta megtalálni az eredetijét, feltehetően azért, mert ezek Pázmány által szerzett, eredeti imák. Természetesen

⁷ A kódexek imádság szövegeiről lásd TARNAY Andor: *A magyar nyelvet írni kezdik. Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon*. Akadémiai, Budapest 1994. 239–242 (jegyzetekkel).

a nem fordított, eredeti imádságok szövege mögül is minduntalan fölsejlik a Szentírás —különösen a zsoltárok— frazeológiája.

Az első kiadás elé írt ajánlásban Pázmány ezt írja Kapi Annának: „minap kegyelmed itt Grécben letébe panaszolkodván mind maga, s mind a több magyarországi keresztyének nevével, mely szűkön és ritkán találtatnék a mi nemzetünk közt keresztyéni imádságos könyvecske, engemet arra inte kegyelmed, hogy efféle ájtatos keresztyén könyvecskét írnék.”

Milyen magyar nyelvű imakönyvek álltak a katolikus hívek rendelkezésére 1606 előtt? A legkorábbi általunk ismert nyomtatott katolikus imakönyv 1572-ben jelent meg Bécsben. Ez John Fisher (1459–1535) rochesteri püspök *Psalmi seu precationes* című művének fordítása volt.⁸ A nyomtatványból csak néhány lapnyi töredék maradt fenn, nem ismerjük az összeállítójának kilétét sem. Az időben következő Péchi Lukács 1591-es nagyszombati könyvecskéje, címe: *Szent Ágoston doctornac elmelkedő, magan beszellő es naponkent valo imadsagi*.⁹ Szent Ágoston *Soliloquia*-jának fordítása. Szintén Péchi Lukács az összeállítója a két évvel később szintén Nagyszombatban megjelent, elsősorban bűnbánati elmékedéseket és zsoltárokat tartalmazó *Mindennapi lelki kenyér* című kötetnek.¹⁰ A katolikus lelki olvasmányok iránti megnövekedett igényt jelzi, hogy egy évvel később, 1594-ben újabb imádságoskönyv jelent meg Prágában, ez azonban mára elveszett, csak az összeállítójának, Fejérvölgy Istvánnak a nevét ismerjük.¹¹ Nem imádságoskönyv, de a függelékében latin és magyar imákat és himnuszokat is tartalmaz a jezsuita Vásárhelyi Gergely által lefordított katekizmus (Kolozsvár 1599).¹² Ez a Canisius—Vásárhelyi-féle Catechismus átdolgozott formában két évvel Pázmány imádságos könyve előtt megjelent Bécsben is. Sőt Canisius nyomán 1596-ban, Nagyszombatban már Telegdi Miklós is kiadott egy katolikus katekizmust. A felsoroltak közül, legalábbis a királyi Magyarország területén leginkább ez utóbbi bécsi kiadvány lehetett elérhető. Vásárhelyi fordítása lehetett Pázmány fő magyar nyelvű mintája a maga kötete összeállításához. A nyomtatott előzmények közül egyedül ennek a gyűjteménynek a szövegszerű hatása mutatható ki a *Keresztyéni imádságos könyv* szövegében.

Pázmány munkájának jellemzéséül elmondhatjuk, hogy igazi tridenti szellemű kötetet sikerült összeállítania. Olyan imádságos könyvet, amely a híveknek a vallás gyakorlásával kapcsolatos összes tevékenységében gyakorlatias segédanyagot szolgáltatott. Nemcsak lelki olvasmányt, hanem katolikus tanítást, a liturgia magyarázatát, gyónótükroket és hitvédelmi segédanyagot adott a vallásos könyvekben szűkölködő laikus hívek kezébe, és még abban a helyzetben is támaszt nyújtott a vallás gyakorlásához, ha olvasója olyan területen

⁸ RMNY 308A.

⁹ RMNY 671.

¹⁰ RMNY 727.

¹¹ RMNY 751. Későbbi utalások és könyvészeti megfontolások alapján feltételezett kiadás.

¹² RMNY 860.

élt, ahol nem volt lehetősége katolikus templom felkeresésére. Különös értéke, hogy az olvasót bevezette a Szentírás világába egy olyan korszakban, amikor még nem állt rendelkezésre katolikus Biblia-fordítás. Ez a laikusoknak magán-olvasmányként szolgáló, nemzeti nyelvű, vallásos kézikönyv-típus a XVI. század utolsó harmadában formálódott ki. Német nyelvterületen éppen a nálunk is jól ismert és Vásárhelyi Gergely által már magyarra is fordított Canisius Szent Péter nevéhez fűződik az ilyen katolikus manuale elterjesztése (*Manuale Catholicorum*, először Freiburg 1587). Francia területen ezt az imakönyvtípust *paroissien*-nek nevezték. Pázmány újításának sikerét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy rövid időn belül a protestáns oldalról is utánozni kezdik. Mihálykó János eperjesi prédikátor 1609-ben Bártfán kiadott¹³ imádságos könyvébe a forrás megjelölése nélkül egyszerűen átvette Pázmány kötetének szinte teljes anyagát, csak a teológiailag elfogadhatatlan részeket hagyta ki.

Végül egy, a kötetrel kapcsolatos filológiai jellegű probléma! A *Keresztyéni imádságos könyv* tizedik része értelmezhető vallásos költészeti antológiaként is. Pázmány nagy érdeme, hogy felismerte, a magas művészet, a XVI. század végén virágba boruló magyar nyelvű költészet az Egyház és az ellenreformáció szolgálatába állítható. Kitűnő érzékkel emelte be kötetébe Balassi Bálint megrendítő *Miserere*-parafrázisát, L. bűnbánó zsoltárát, amelyet —a Rimay által kidolgozott irodalmi mítosz szerint— a halálos ágyán készített. (A szöveget az 1996-ban megjelent Balassi-epicédiumból vette.) A zsoltár mellett, a költő nagysága előtt tisztelegve, a szerző nevét is feltüntette a margón. A Balassi-zsoltáron kívül a 10. rész azonban további verses műfordításokat is tartalmaz. Balassi versformáját és hangulatát utánozva készült a további hat bűnbánó zsoltár parafrázisa. (Balassi mintája Béza volt, ezeké a *Vulgata*.) Verses műfordítás még az *Ave maris stella* himnusz és az azt követő Mária-antifónák. A szakirodalomban régi vita folyik mindezek szerzőségéről. Régen mind a hét bűnbánati zsoltárt Balassi Bálintnak tulajdonították. 1962 óta Jenei Ferenc érvei alapján¹⁴ az *Imádságos könyv* verses betéteit Nyéki Vörös Mátyásnak szokás tulajdonítani, de az utóbbi időben egyre több kétely fogalmazódik meg ezzel az attribúcióval kapcsolatban, s a Jenei által impozánssá épített Nyéki Vörös életmű széthullani látszik. Érdekes, hogy ugyanezek a versek így együtt az *Imádságos könyv*-ön kívül csak a Balassi—Rimay *Istenes énekek* 1632-ben, Bécsben, katolikus környezetben szerkesztett kiadásában jelentek meg; ott a kötet toldalékában, többnyire Nyéki Vörös Mátyás verseivel együtt. (Ez volt Jenei attribúciójának alapja.) Ugyanaz a szerkesztő állította össze mindkét kötet költői anyagát? De ki volt ez a személy? Többen (pl. Öry Miklós) óvatosan azt a lehetőséget is fölvetették, hogy a verses fordításokat maga Pázmány készítette volna. Én nem tartom valószínűnek. Nyéki Vörös közreműködése nagyon jól elképzelhető. Egy, Pázmány tanári jegyzetei

¹³ RMNY 976.

¹⁴ *Régi Magyar Költők Tára, XVII. század. 2.* Kiadók: JENEI Ferenc, KLANICZAY Tibor, KOVÁCS József, STOLL Béla. Akadémiai, Budapest 1962. 449.

között fennmaradt hallgatói névsorból tudjuk, hogy éppen 1606-ban Grácban tanítványa volt egy másik neves irodalmár is, a jezsuita Hajnal Mátyás. A szerzőség kérdése jelenlegi ismereteink szerint nem oldható meg.

Egy dologra azonban érdemes figyelniük. Pázmány már a kezdetektől nagyon céltudatosan kezdett felépíteni maga körül tehetséges emberekből, tanítványokból egy katolikus alkotói kört. Irodalmi működésével példát mutatott az irodalmi formák alkalmazására a közvélemény megnyerését szolgáló kommunikációban. A pázmányi „irodalompolitika” keretein belül pedig különösen érdekes, hogy az Egyház határozott lépéseket tett a Balassi-kultusz életben tartására és formálására a nagyon erőteljes Rím-református vonulat ellenében is.

Ecce Agnus Dei (áldozás előtti szertartás) az ELTE BTK-n 2010. november 9-én rendezett, „A liturgikus gondolkodás alakzatai Pázmány Péter korában — Ritualia I.” című konferenciához kapcsolódóan az Egyetemi templomban tartott „régirítusú” latin misén (fotó: Lambert Attila).

